

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان :

وضائف فقهی پدر و مادر نسبت به کودک

استاد راهنما :

حجة الاسلام والمسلمین سید محمد شفیعی مازندرانی

استاد مشاور :

حجة الاسلام والمسلمین جواد فخار طوسی

دانش پڑوه :

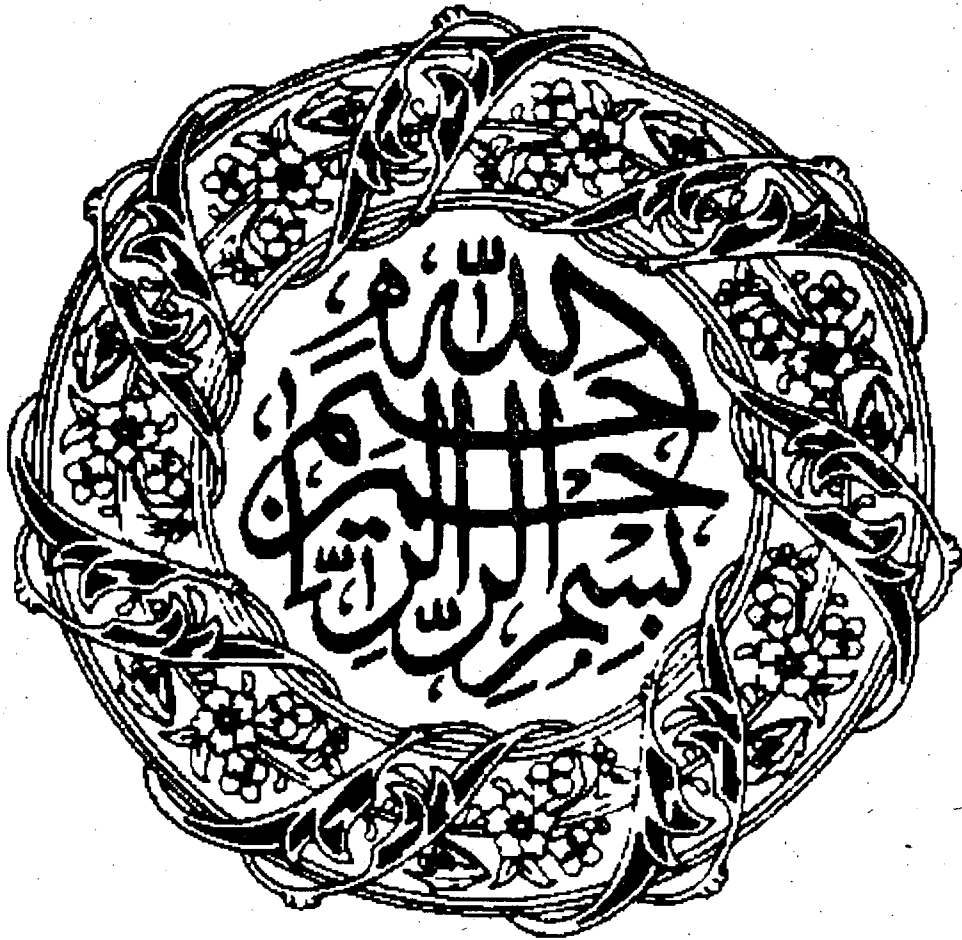
غلام رسول نبی حسینی

سال ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۵۲۵

تاریخ ثبت:

تقديم به

دو پدر و مادر امت اسلام

قال رسول الله (صلى الله عليه وآله وسلم) :

انا وعلی ابوا هذه الامة.

حضرت رسول اکرم (صلى الله عليه وآله وسلم)

حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (علیه السلام)

حضرت خدیجه و حضرت فاطمة الزهراء (علیهما السلام)

تقدیر و سپاس

پروردگارا!

تورا سپاس و حمد بیکران که به یکی از بندگان ناچیزت
توفیق دادی که از دریای خروشان معارف ، جرعه ای به اندازه وسع
و توان خود بردارد.

در اینجا لازم می دانم از کسانی که مرا در این امر یاری نمودند
کمال تشکر و سپاس را بنمایم.

مخصوصا از اساتید بزرگوار

استاد محترم راهنما : حجة الاسلام سید محمد شفیع مازندرانی

استاد محترم مشاور : حجة الاسلام جواد فخار طوسی

چکیده مطالب

اسلام برای کودک حقوقی را قرار داده است. هر حقی تکلیف و وظیفه ای را به دنبال دارد. پدر و مادر مکلف و مؤظف هستند تا به حقوق کودک احترام بگذارند و در صد ادای حق او برآیند.

وظائف پدر و مادر قبل از تولد کودک شروع می شود و تا پایان هفت سال دوم زندگی کودک ادامه پیدا می کند.

مطابق قانون وراثت صفات و خلیات پدر و مادر به کودک انتقال می یابد. در نتیجه زن و مرد باید به دنبال انتخاب پدر و مادری با صفات خوب و پسندیده برای فرزند خود باشند. در مورد آمیزش باید به دستورات اسلام توجه کنند. وزمانی که کودک متولد شد او را شستشو داده و نام پسندیده برای او انتخاب کنند. سر او را بتراشند و به مقدار وزن موی سر او طلا و یا نقره صدقه بدهند و برای او عقیقه کنند و او را ختنه کنند و از او به درستی نگهداری کنند و مخارج رسیدگی به او را تأمین نمایند. و از همه اینها بالاتر به آموزش و پرورش او اقدام نمایند. از محبت به او دریغ نورزند و هرگاه به او وعده ای دادند به وعده خود عمل کنند.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
فصل اول : قبل از تولد کودک	۱۷
۱ : انتخاب همسر و ضرورت توجه به صفات تأثیرگذار بر فرزند	۱۷
۱/۱ : هم شأن و هم کفو	۲۰
۲/ ۱ : پرهیز از شراب خواری	۲۲
۳/۱ : پرهیز از زنازاده	۲۴
۴/۱ : مبراء بودن از حماقت	۲۶
۵/۱ : مبراء بودن از دیوانگی	۲۷
۲ : توجه به امور معنوی و دعا کردن در هنگام آمیزش	۲۹
۳ . آداب آمیزش و تأثیر آن بر کودک	۳۵
الف . بایدهای آمیزش	۳۶
ب . نبایدهای آمیزش	۴۱
۴ . تأثیر غذای پدر و مادر بر کودک	۷۴
فصل دوم : هفت سال اول	۷۹
۱- قرار دادن نوزاد در پارچه سفید	۷۹
۲- شستشوی نوزاد (غسل المولود)	۸۲
۳. گفتن اذان و اقامه در گوش نوزاد	۹۱
۴. تبرک نمودن کام نوزاد	۹۸
۵. نامگذاری کودک	۱۰۸

وظائف فقهی پدر و مادر نسبت به کودک

۱۲۹.....	۶- سوراخ کردن گوش کودک
۱۳۷.....	۷- تراشیدن موی سر کودک
۱۴۶.....	۸- صدقه دادن برای کودک
۱۵۰.....	۹- عقیقه
۱۸۱.....	۱۰: ختنه نمودن کودک
۱۹۷.....	۱۱: شیر مادر
۲۱۱.....	۱۲: نگهداری کودک
۲۳۶.....	فصل سوم: هفت سال دوم
۲۳۶.....	۱: کودک و تمرین عبادات
۲۴۳.....	۲: جدا کردن رختخواب کودکان
۲۴۶.....	فصل چهارم: وظائف غیر زمانمند
۲۴۶.....	۱: مخارج رسیدگی به کودک
۲۵۴.....	۲: آموزش و پرورش کودک
۲۶۷.....	۳: محبت به کودکان
۲۶۹.....	۴: وفای به وعده
۲۷۱.....	خاتمه
۲۸۰.....	کتاب نامه

مقدمه

طرح موضوع

مقدمه

۱. طرح موضوع

هر یک از مکاتب موجود در جهان ادعا دارد که می‌تواند انسان را به سرمنزل مقصود برساند یعنی در باب رشد و دست‌یابی به هدف زندگی دست او را بگیرند، و برای اثبات این مدعا هر روز دست به انتشار و پخش نظریات جدید می‌زنند. البته عده‌ای از مسلمانان نیز مجذوب گفته‌های آنان شده‌اند، غافل از اینکه دین اسلام بعنوان کاملترین دین دربردارنده بهترین دستورات و نظریات است، و می‌تواند انسان را به راحتی به رشد و کمال برساند. زیرا مکاتب غیر الهی در باب انسان‌شناسی عقب ماندگی‌هایی دارند و علمی اندیشان بخاطر در حال رشد بودن علم، اطلاعات چندانی از ماهیت و حقیقت اصلی انسان ندارند، ولی در عرصه دانش الهی که به آفریننده و خالق انسان مربوط می‌شود قوانین مطابق با طبیعت و حقیقت انسان را می‌توان نظاره کرد زیرا انسان‌شناسی در این عرصه انسان‌شناسی کامل است.

زمانی که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) رسالت خود را آغاز کرد درصدد رشد و تعالی انسانها بوده است. آن حضرت دستوراتی را از جانب خداوند متعال برای رسیدن انسان به کمال و سعادت بیان کرده است، این دستورات قبل از ولادت انسان شروع می‌شود و تا بعد از مرگ نیز ادامه می‌یابد. از بین دورانهای زندگی انسان، دوران کودکی از اهمیت بسیاری برخوردار است. این دوران پی‌ریزی شخصیت آینده انسان است، در این دوران است که آرام آرام استعدادهای نهفته و بالقوه درون انسان شروع به رشد و شکوفائی می‌کند، بدین جهت است که انسان از بدو تولد نیازمند مربی آگاه و دلسوز و دستوراتی دقیق و مطابق نیاز وجود خود است. بر ما لازم است که برنامه‌ها

دستورات وقواعد اسلام را به درستی تبیین کنیم، تا دیگر، در انتظار بدست آوردن دستورات وقواعد زندگی از دیگران نباشیم، و همچنین بعد از تبیین این برنامه‌ها دستورات به دنبال عمل کردن به آنها نیز باشیم و پدر و مادر به عنوان اولین مربیان کودک با عمل کردن به این برنامه‌ها و دستورات، می‌توانند انسانهای سالم و صالح به جامعه تحویل بدهند، تا در نتیجه خانواده و جامعه‌ای با محیطی سالم برای زندگی داشته باشیم.

۲. سوال اصلی

از دیدگاه شرع اسلام پدر و مادر نسبت به کودک چه وظائفی بر عهده دارند؟
از دیدگاه شرع اسلام وظائف زمانمند پدر و مادر چیست؟
وظائف غیر زمانمند پدر و مادر چیست؟

۳. سوال فرعی

پدر و مادر نسبت به حقوق جسمی کودک چه وظائفی بر عهده دارند؟
پدر و مادر نسبت به حقوق روحی کودک چه وظائفی بر عهده دارند؟
پدر و مادر نسبت به حضانت و نگهداری کودک چه وظائفی بر عهده دارند؟
پدر و مادر نسبت به نفقه و تأمین مخارج کودک چه وظائفی بر عهده دارند؟
پدر و مادر نسبت به آموزش و پرورش کودک چه وظائفی بر عهده دارند؟

۴. بیان فرضیه

شرع مقدس اسلام برای کودک حقوقی را قرار داده است، و پدر و مادر را ملزم کرده است که به این حقوق احترام بگذارند، در نتیجه پدر و مادر نسبت به فرزندشان دارای

وظیفه و مسئولیت هستند، و آغاز این مسئولیت قبل از ولادت کودک است.

۵. هدف تحقیق

انسان موجودی مسئولیت پذیر است و نسبت به خود و جامعه و خانواده خود دارای مسئولیت و وظیفه است. در این تحقیق در صدد تبیین و بررسی وظیفه یک انسان بعنوان پدر و یا مادر نسبت به یکی از افراد خانواده یعنی کودک، که قرار است در این خانواده بزرگ شود، هستیم. احساس مسئولیت و وظیفه کردن یک انسان بعنوان پدر و یا مادر نسبت به فرزندش در روایتی بیان شده است. مردی آمد خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و فرمود: یا رسول الله، ما حق ابی هذا؟^۱ حق و حقوق فرزندم بر من چیست؟ من نسبت به او چه وظیفه‌ای دارم؟ سوال این فرد از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بیانگر این نکته است که این فرد بعنوان یک پدر نسبت به فرزندش احساس مسئولیت می‌کند و می‌خواهد بداند حق و حقوق فرزندش بر او چیست تا در نتیجه از وظائفش نسبت به فرزندش آگاه گردد؟

گاهی اوقات اولیاء دین به دنبال این بودند که انسانها را بعنوان پدر و یا مادر، نسبت به وظائفی که در قبال فرزندشان دارند آگاه کنند. امام صادق (علیه السلام) خطاب به یکی از اصحابشان به نام ابویحیی رازی فرمودند: اذا ولد لكم ای شیء تصنعون به؟ هنگامی که فرزندی برای شما متولد شد، نسبت به او چه می‌کنید، و چه اعمالی را انجام می‌دهید؟ ابویحیی در جواب فرمود: لا ادری مانصنع به.^۲ نمی‌دانم برای او چه انجام بدهم. این سوال امام صادق (علیه السلام) بیانگر این نکته است که پدر و مادر نسبت به فرزند خود دارای مسئولیت و وظیفه هستند، و باید از این وظائف آگاه شوند، تا بتوانند آنها را به خوبی در مورد فرزندشان انجام دهند.

^۱ کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۶ ص ۴۸ چاپ پنجم، ناشر: دارالکتب اسلامی

^۲ کلینی، کافی، ج ۶ ص ۲۳

هدف این تحقیق، بیان و تبیین وظائفی است که پدر و مادر در قبال فرزندشان دارند. پدر و مادر در مورد حقوق روحی و حقوق جسمی کودک، آموزش و پرورش کودک، حضانت و نگهداری و تأمین مخارج او، چه تکالیفی بر عهده دارند؟ در حقیقت این تحقیق به دنبال بدست آوردن پاسخ همان سؤالی است که آن صحابی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) پرسید، و آگاه کردن کسانی که مانند ابویحیی رازی اطلاعی از وظایفشان نسبت به فرزندانشان ندارند.

۶. اهمیت و ضرورت تحقیق

خداوند متعال برای پدر و مادر نسبت به فرزندشان وظائفی قرار داده است، عمل کردن و عمل نکردن پدر و مادر به این وظائف تأثیراتی بر کودک و خانواده و اجتماع بر جای می‌گذارد، در ذیل این اثرات مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف: تأثیرات بر کودک

حقوق کودک از جهتی به دو قسم، تقسیم می‌شود، ۱. حقوق جسمی، ۲. حقوق روحی. پدر و مادر با احترام گذاشتن به حقوق کودک، و انجام وظائف و تکالیفی که بر عهده دارند، باعث می‌شوند که کودک از صحت جسمی و روحی برخوردار شود و دارای روح و جسمی سالم باشد. این بزرگترین موفقیت برای یک خانواده است که کودک دوران کودکی را در حالی پشت سر بگذارد که از روح و جسمی قوی و سرشار از توانایی برخوردار باشد، و کودک از عقده‌های روحی و روانی که در اثر عمل نکردن پدر و مادر به وظائفشان بوجود می‌آید، دیگر رنج نبرد. وقتی کودک بزرگ می‌شود و آگاه می‌گردد که پدر و مادرش تمام دستوراتی را که اسلام در مورد کودک داده است، به درستی و خوبی همه آنها را انجام داده‌اند، در درونش نسبت به پدر و مادرش احساس احترام می‌کند و می‌فهمد که والدین او، به او چقدر علاقه مند هستند.

ب: تأثیرات بر خانواده

چنانچه اگر قسمتی از بدن آسیب ببیند و مریض شود، دیگر قسمتهای بدن نیز از این آسیب دیدگی و مریضی در امان نیستند.

بنی آدم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش زیک گوهرند
چو عضوی بدرد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار

در خانواده نیز این گونه است، اگر یکی از اعضای خانواده فردی ناسالم و فاسد باشد، در زندگی بقیه افراد خانواده نیز اثر منفی می گذارد، اما اگر اعضای خانواده افرادی سالم و صالح باشند، درون خانواده محیط بسیار خوب و سالمی برای زندگی خواهد بود. پدر و مادر بعنوان دو عضو اصلی خانواده، با عمل نمودن به وظائف خود در قبال فرزندان، نقش بسیار خوبی در سالم سازی فضای خانواده می توانند ایفا کنند. پدر و مادر با عمل کردن به وظائفشان به فرزندان می آموزند که آنها نیز باید به وظائفشان در قبال دیگر اعضای خانواده عمل کنند. رسول اکرم (صلي الله عليه وآله) در این مورد می فرماید: خدا رحمت کند بنده‌ای را که به فرزندش در محبت به خودش کمک می کند، بوسیله احسان به او و الفت با او و بوسیله آموزش و پرورش او.^۱

ج: تأثیرات بر اجتماع

اگر فرزندی نسبت به پدر و مادر نافرمانی کند، این باعث می شود که پدر و مادر او را از خود طرد کنند و او را عاق نمایند. رسول اکرم (صلي الله عليه وآله) می فرمایند: این گناه عاق تنها دامن فرزند را نمی گیرد، بلکه دامن پدر و مادر را نیز می گیرد، که او را

^۱ محدث نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۵ ص ۱۶۹، چاپ اول، ناشر: موسسه آل البيت (رحم الله عبدا أعان ولده علي بره بالاحسان إليه، والتالف له، وتعليمه وتأديبه). (در این رهنمود کلمه تأدیه) بیان شده است، این کلمه بعد از کلمه (تعلیمه) بیان شده است. و این دو کلمه در کنار یکدیگر به ما این را می فهمانند که باید آموزش و پرورش در کنار یکدیگر بوده، و این دو نباید از یکدیگر جدا شوند).

درست تربیت نکردند که امروز فرزند به وظائف خود در قبال پدر و مادرش عمل نمی کند.^۱

چنانچه این فرزند که عضوی از خانواده است در اثر عمل نکردن پدر و مادر به وظائفشان، او نیز از وظائف خود نسبت به پدر و مادر سر باز می زند و این کار او باعث می شود که از خانواده طرد و بیرون شود. همچنین اگر این فرد به وظائف خود در قبال جامعه که او نیز عضوی از این جامعه است عمل نکند و حقوق دیگر اعضای جامعه را محترم نشمارد، جامعه نیز او را از خود طرد و بیرون می کند. علت اصلی این کار نیز بر می گردد به عمل نکردن پدر و مادر به وظائفشان در قبال این عضو از اجتماع، اما اگر از درون این خانواده فردی سالم و صالح وارد اجتماع شود، اجتماع از او استقبال کرده و به او احترام می گذارد. بنابراین در اینجا ضروری است که مسلمین مخصوصاً پدران و مادران از وظائفشان نسبت به فرزندانشان بهتر آگاه گردند، تا بتوانند آنها را در مورد فرزندانشان انجام دهند، اما از آنجائی که این مسئله در کتب فقهی و روایی به طور پراکنده و گاهی نیز به طور ناقص بیان شده است، ضروری به نظر می رسد که یک تحقیق مستقل در این مورد انجام بگیرد. تا پدران و مادران بهتر بتوانند به وظائف خود نسبت به فرزندانشان عمل کنند، عمل کردن پدر و مادر نسبت به وظائفی که در قبال فرزندان دارند، اثرات و فواید زیادی برای خود کودک، خانواده و جامعه دارد.

۷. پیشینه تحقیق

در کتابهای روایی و فقهی این مسئله به طور پراکنده مورد بحث قرار گرفته است، البته در این مورد می توان به چند تألیف مستقل اشاره کرد،

۱. ما واحکام کودکان تألیف: خانه کودک

۲. احکام کودکان از تولد تا بلوغ تألیف: محمد حسین فلاح زاده

^۱ کلینی، کافی، ج ۶ ص ۴۸ (قال رسول الله (صلي الله عليه وآله): يلزم الوالدين من العقوق لولدهما ما يلزم الولد لهما من عقوقهما).

۳. راز خوشبختی

تألیف: سید محمد شفیعی

۴. تربية الطفل في الاسلام

تألیف: مرکز الرسالة

دو تألیف اول به بیان فتاوی فقهاء معاصر اکتفاء کرده اند، و به همین جهت در برخی از موارد که حکمی در رساله عملیه آنها بیان نشده است، در این دو کتاب ذکر نشده است، و دو تألیف دیگر به ذکر برخی از روایات در این مورد اکتفا کرده اند، اما این تحقیق به دنبال این است که فقط به نقل فتوا اکتفاء نکند و مباحث را به طور استدلالی مورد بررسی قرار بدهد، و همچنین جوانب مختلف مسئله را به طور کامل مورد بحث و بررسی قرار بدهد.

۱. روش تحقیق

در این تحقیق از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

۹. مفاهیم

کلماتی در این تحقیق وجود دارد که تبیین و توضیح آنها در فهم بهتر بحث نقش دارد.

الف: کودک

در لغت برای مراحل مختلف رشد کودک، نامهایی بیان شده است. در روایات نیز به برخی از این اسامی اشاره شده است. ثعالبی در کتاب فقه اللغة مراحل مختلف رشد انسان را بیان می کند، که مراحل اولیه آن مربوط به کودک است.

۱. جنین: تا زمانی که در رحم مادر است.

۲. ولید: هنگام تولد کودک.

۳. صدیغ: پیش از اتمام هفت روز.

۴. رضیع: مادامی که شیر خوار است.

۵. فطیم : زمانی که او را از شیر جدا می کنند.
 ۶. حجوش : تأثیرات دوران شیرخوارگی از کودک دور شده باشد.
 ۷. دارج : کودکی که رو به رشد نهاده.
 ۸. خماسی : هنگامی که اندازه کودک به پنج وجب رسیده باشد.
 ۹. مثنور : زمانی که دندانهای شیری او ریخته شود.
 ۱۰. مثنر : دندانهای جدید او درآمده باشد.
 ۱۱. مترعرع : در حدود ده سالگی.
 ۱۲. ناشی : بعد از ده سالگی.
 ۱۳. یافع : در آستانه بلوغ.
 ۱۴. مراهق : به سن بلوغ رسیده باشد.
 ۱۵. حزور : توانا وقوی شده باشد.
- در تمامی این مراحل پانزده گانه به کودک، غلام نیز گفته می شود.^۱
غیر از این الفاظی که بیان شد، به کودک، طفل^۲ و صبی (کودک سه ساله)^۳ و ولید (به پسر ولید و به دختر ولیده)^۴ نیز گفته می شود.

^۱ تعالی ، عبد الملك بن محمد ، فقه اللغة ، ص ۸۲ ، ناشر : اسماعیلیان (مادام فی الرحم فهو جنین . فاذا ولد فهو ولید . و ما دام لم یستتم سبعة فهو صدیغ ... ثم مادام یرضع فهو رضیع . ثم اذا قطع عنه اللبن فهو فطیم . ثم اذا غلظ و ذهب عنه ترارة الرضاع فهو حجوش ... ثم اذا دب و نعی دارج . فاذا بلغ طوله خمسة اشبار فهو خماسی . فاذا سقط روضه فهو مثنور ... فاذا نبتت اسنانه بعد السقوط فهو مثنر و مثنر . فاذا كاد یجاوز العشر السنین او جاوزها فهو مترعرع و ناشی . فاذا كاد یبلغ الحلم او بلغه فهو یافع و مراهق . فاذا ادرك و اجتمعت قوته فهو حزور و اسمه فی جميع هذه الاحوال غلام) .

^۲ طریحی ، فخر الدین ، مجمع البحرین ، ج ۳ ص ۵۲ ، چاپ دوم ، ناشر : مكتب النشر الثقافة الاسلامیة (الطفل واحد الاطفال، وهو ما بین أن یولد إلی أن یحتلم).

^۳ طریحی ، مجمع البحرین ، ج ۲ ص ۵۸۲ (قوله تعالی : (وآتیناه الحکم صبیا) [۱۹ / ۱۲] أی الحکمة والنبوة وهو ابن ثلاث سنین).

^۴ ابن منظور، جمال الدین ، لسان العرب ، ج ۳ ص ۶۶۹ ، ناشر : نشر ادب حوزة (والولید : الصبی والعبد . والولید : الغلام حین یتوصف قبل أن یحتلم، الجمع ولدان وولدة ، وجاریة ولیدة).

ب: حق

۱. معنای لغوی کلمه حق

در کتب لغت معانی متعددی برای کلمه حق بیان شده است، حق به معنای ثبوت ووجوب وراست بودن در مورد گفتار و... است.^۱ البته درهمه این معانی، نوعی ثبوت نهفته است، وجوب: نوعی ثبوت والزام است. وهمچنین راست بودن گفتار به معنای ثبوت در واقع است.

۲. معنای اصطلاحی حق

حق در اصطلاح علم حقوق: حق عبارت است از قدرت و توانائی و امتیازی که به موجب قانون یا قواعد حقوقی به اشخاص نسبت به متعلق آن (حق) اعلام می شود که به موجب آن می توانند، در روابط اجتماعی اراده خود را به یکدیگر تحمیل کنند و همدیگر را به رعایت آن الزام نمایند.^۲

در اصطلاح علم فقه، حق عبارتست از نوعی سلطه بر افعال خاص.^۳ در این دو تعریف که برای حق بیان شد، نوعی سلطه و قدرت برای صاحب حق در نظر گرفته شد، این نوع از تعریف در مورد حق خیار - که صاحب حق قدرت و تسلط بر فسخ معامله دارد-، و یا حق نفقه - که صاحب حق قدرت و تسلط بر گرفتن نفقه دارد - و یا موارد دیگر، صادق است. در روایات برخی از حقوق بیان شده است که این تعریف بر آن منطبق نیست. امام سجاد (علیه السلام) در رساله حقوق، پنجاه حق را بیان می کند

^۱ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰ ص ۴۹

^۲ مدرس، علی اصغر، حقوق فطری ص ۲۶، چاپ اول، ناشر: انتشارات نوبل، تبریز

^۳ مکارم شیرازی، ناصر، درس خارج فقه، تاریخ: دوشنبه ۹/۳/۱۳۸۴ مصادف با ۲۱ ربیع الثانی ۱۴۲۶ (در مقابل حق فقهی ملك وجود دارد، در تعریف ملك این گونه باید گفت: الملك: نوع سلطنة على العين و المنفعة. حکم را نیز چنین می توان تعریف کرد: الزام و یا ترخیص نسبت به شی، از جانب حاکم).

و در روایات دیگر به غیر از این پنجاه حق، تعداد دیگری نیز بیان شده است. در این نوع از حقوق، هیچ گونه قدرت و یا تسلطی برای صاحب حق وجود ندارد، مانند: حق امام جماعت، حق همسایه، حق حیوان، حق فرزند و... بنابراین لازم است در کنار این دو تعریف، تعریف دیگری از حق ارائه کنیم که این نوع از حقوق را شامل شود، این نوع از حقوق در دایره حقوق اخلاقی قرار می گیرند که در این رابطه تعریفی از حق اخلاقی ذکر می شود. حق اخلاقی عبارتست از: رابطه و مناسبات اخلاقی که میان انسان و سایر موجودات جهان هستی، خداوند بزرگ، انسان، حیوان و غیره ایجاد می شود و از این جهت که اخلاق انجام و رعایت این حقوق را بر عهده افراد می گذارد آن را ((حقوق اخلاقی)) می گویند.^۱

ج: حقوق کودک

خداوند متعال برای کودک حقوقی را قرار داده است، که در قرآن و احادیث معصومین (علیهم السلام) به این حقوق اشاره شده است، در ذیل بطور مختصر به برخی از این حقوق اشاره می شود.

۱. حقوق جسمی

حقوقی که مربوط به جسم کودک می شود، ۱. نفقه و تأمین مخارج کودک، ۲. نگهداری و سرپرستی کودک، ۳. شیر دادن به کودک، ۴. پاکیزگی و بهداشت کودک، مانند: ختنه کردن و تراشیدن موی سر او، شستشوی او ...

۲. حقوق روحی

حقوقی که مربوط به روح کودک می شود، ۱. آموزش و پرورش کودک، ۲. انتخاب نام پسندیده، ۳. گفتن اذان و اقامه در گوش او و ... در مباحث بعدی به تفصیل درباره این حقوق بحث خواهد شد.

^۱ مشفق پور، علی، حقوق اخلاقی ص ۱۷، چاپ اول، ناشر موسسه فرهنگی انتشاراتی راستان، ۱۳۸۰

د: جایگاه حقوق کودک در تقسیم بندی حقوق

از بین این حقوقی که برای کودک بیان شد، حق فقهی تنها شامل حق نفقه می شود و دیگر حقوق در دایره حق اخلاقی قرار می گیرند.

در علم حقوق نیز از حقوق کودک در حقوق مدنی بحث می شود.

حقوق دارای انواعی است، حقوق داخلی و یا ملی، حقوق خارجی یا بین المللی؛

حقوق داخلی خود به دو نوع مختلف تقسیم می شود؛

الف: حقوق خصوصی داخلی

۱. حقوق مدنی، ۲. حقوق تجارت.

ب: حقوق عمومی داخلی

۱. حقوق اساسی، ۲. اداری، ۳. حقوق جزائی، ۴. حقوق کار.

حقوق کودک در این تقسیم بندی در حقوق مدنی قرار می گیرد که از نوع حقوق

خصوصی داخلی است.

هاء: تکلیف چیست؟

تکلیف امری است که افراد باید آن را به انجام رسانند، یا از انجام امری خودداری

نمایند.^۱

و: رابطه حق و تکلیف

حق یک مفهوم اضافی است و در آن سه چیز مورد لحاظ است، ۱. (من له الحق)

کسی که حقی برای او ثابت شده است، ۲. (من علیه الحق) کسی که این حق بر علیه

^۱ مدرس، حقوق فطری ص ۲۷

اواست، ۳. متعلق حق. اگر برای کسی در مورد چیزی قائل به حقی شدیم، این ثبوت حق برای این فرد ملازم است با تکلیفی برای دیگران که باید به حقی که برای این فرد وجود دارد احترام بگذارند. علامه مصباح یزدی در این مورد می فرماید: حق ملازم با تکلیف است؛ یعنی به همراه جعل واثبات حقی برای یک نفر، تکلیفی نیز برای فرد دیگری اثبات می شود. ... قرار دادن حق نفقه وخرجی برای زن وقتی فایده دارد که شوهر هم مکلف باشد که این حق را رعایت کند.^۱ با توجه به این نکته حق و تکلیف ملازم یکدیگر هستند، و تصور یکی بدون تصور دیگری ممکن نیست، در هر مورد که حقی برای کسی موجود می شود قهرا تکلیفی نیز، برای دیگران ایجاد می شود. وقتی حقی برای کودک قرار داده شده است، در مقابل پدر و مادر از اولین کسانی هستند که باید این حق را محترم بشمارند و نسبت به این حقی که برای کودک قرار داده شده است مکلف هستند، و تکالیف و ووضائفی بر عهده دارند، و باید آنها را به خوبی انجام دهند.

حقوق کودک زمانی معنا پیدا می کند که ما پدر و مادر را ملزم به احترام نسبت به حقوق کودک بدانیم و تکالیفی را در قبال حقوق کودک برای آنها قرار بدهیم. به طور مثال: چنانچه پدر و مادر نسبت به کودک، از حق حضانت و نگهداری برخوردارند، کودک نیز از حق حضانت برخوردار است، اگر پدر و مادر به این مسئولیت خود در قبال کودک عمل نکنند، و از حضانت و نگهداری او خودداری کنند، فقهاء حکم کرده اند که باید آنها را مجبور کرد که حضانت کودک را به عهده بگیرند.^۲

برخی از حقها، حقهای واجب هستند و برخی دیگر حقهای مستحب، صاحب

وسائل الشیعه در مورد حقوق حیوان بابتی تحت عنوان (حقوق الدابة المندوبة والواجبة)^۳

^۱ مصباح، محمد تقی، نظریه حقوقی اسلام ص ۸۰، چاپ دوم، ناشر: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم

۱۳۸۰،

^۲ حسینی سیستانی، سید علی، منهاج الصالحین، ج ۳ ص ۱۲۲ چاپ اول، ناشر: مکتب آیه الله العظمی سید علی حسینی سیستان، قم (الحضانة كما هي حق للام والاب أو غيرها علي التفصيل المتقدم كذلك هي حق للولد عليهم، فلو امتنعوا اجرؤا عليها).

^۳ حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه الی تحصیل المسائل الشریعه ج ۱۱ ص ۴۷۸، چاپ دوم، ناشر: موسسه آل